

Література

1. Програма боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил на 2008–2009 рр. : затверджено Указом Президента України від 4 березня 2008 р. № 195/2008.
2. Кримінальний кодекс України. — Х. : Одіссей, 2008. — 312 с.
3. Митний кодекс України 2002 р. (із змінами на 31 грудня 2008 р.).
4. Про судову практику у справах про контрабанду та порушення митних правил : постанова Пленуму Верховного Суду України від 3 червня 2005 р. № 8. — К. : Скіф, 2007. — 472 с.
5. Гаухман Л. Д. Кваліфікація преступлений: закон, теорія, практика. — М. : Центр ЮР ІнфоР, 2003. — 448 с.
6. Ильковець Л. Б. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Особлива частина / за ред. М. О. Потєбенька, В. Г. Гончаренка. — К. : ФОРУМ, 2001. — 263 с.
7. Кузнецов В. В. Теорія кваліфікації злочинів : підручник / В. В. Кузнецов, А. В. Савченко. — К. : КНТ, 2007. — 300 с.
8. Пинаев А. А. Уголовное право Украины. Общая часть. — Х. : Харьков юрид., 2005. — 664 с.

Анотація

Дослідження проблеми дозволяє зробити висновок, що ознаки, які характеризують суб'єкта та суб'єктивну сторону контрабанди, мають важливе правове значення для вирішення питань про наявність складу цього злочину, його кваліфікації та призначення покарання.

Ключові слова: контрабанда, суб'єкт злочину.

Summary

Features that draw up basic mental element of smuggling and their subject are of great legal importance because of their influence on qualification of crime and sentencing process, is noted in this issue.

Keywords: smuggling, subject of crime.

УДК 343.232

М. М. Дмитрук

СТАНОВЛЕННЯ КАТЕГОРІЇ ПРОСТУПКУ В КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ: ПРОБЛЕМА ТЕРМІНОЛОГІЇ

Основні напрямки реформування кримінального законодавства визначені в «Концепції реформування кримінальної юстиції» (далі — Концепція) [1, 486], одним із яких є впровадження кримінального (підсудного) проступку. Ідентифікація вказаної категорії в Концепції за допомогою такого терміна, як «кримінальний», «підсудний» проступок вказує, що дискусія з приводу терміна, яка існувала при обговоренні різних проектів Концепції, отримала лише законодавче закріплення.

Вирішення проблеми термінології проступку в кримінально-правовій доктрині спрямоване на уточнення правової природи досліджуваної категорії, об'єктивних та суб'єктивних критеріїв категоризації злочину та проступку в кримінально-правовій доктрині, визначення належності подальших теоретичних розробок до певної галузі права (кримінального чи адміністративного).

Дослідженням категорії проступку в кримінально-правовій доктрині приділяли увагу такі дореволюційні криміналісти, як С. П. Мокринський, М. С. Таганцев, Н. Д. Сергєєвський та інші, які зосереджувались на доведенні або спростуванні належності поліцейського проступку до «кримінальної неправди».

Категорія проступку в радянській кримінально-правовій доктрині досліджувана в світлі підстав звільнення від кримінальної відповідальності та застосування заходів адміністративного стягнення в роботах Н. В. Кузнецової, А. П. Чугуєва та інших науковців. Внесення змін в 1981 р. до ч. 1 ст. 43 Основ кримінального законодавства СРСР викликало жваву дискусію щодо доцільності виділення проступку в кримінально-правовій доктрині та терміна його позначення в роботах таких вчених, як В. І. Курляндський, Ю. Іванов, А. Сахаров, А. Гляєв, Т. Дубінін, А. І. Марцев, В. Ф. Фефілова та інших. У сучасній правовій доктрині І. Голосніченко, І. Коліушко, В. Авер'янов, О. Банчук вказують на невідповідність сукупності відносин, що належать сьогодні до предмета адміністративного права, та пропонують поряд із адміністративним проступком виділити окремий вид діяння та позначити його терміном «підсудний проступок».

Разом з цим не проаналізовано обґрунтованість застосування термінів в запропонованих проектах Концепції щодо позначення проміжного виду діяння, що пропонується виділити поряд із злочином та адміністративним правопорушенням (проступком), погляди науковців радянської кримінально-правової доктрини щодо визначення вказаного терміна. На нашу думку, для позначення діяння, що пропонується виділити поряд із злочином, найбільш обґрунтованим є такий термін, як «кримінальний проступок», а для позначення діяння, що об'єднуватиме злочин та кримінальний проступок, необхідно використовувати термін «кримінальне правопорушення».

Дореволюційні криміналісти звертали особливу увагу на відмінність «поліцейської неправди» від «кримінальної неправди» та їх критерії розмежування та доцільності такого поділу. Належність територій сучасної України до різних державних утворень, призвела до того, що на різних територіях поділ кримінального діяння та термінологія були різними. Так, за Кримінальним кодексом, розробленим криміналістом Зоненвельдом, що діяв із 1796 до 1852 р. на території Буковини, Закарпаття, Галичини, які на той час перебували у складі Австро-Угорської імперії, використовувався термін «провина» [2, 231]. За Кримінальним кодексом Польщі, впровадженим із 1852 р., використовувався термін «проступок» [3, 258–259].

Підхід до визначення злочинного діяння як тричленного діяння у французькому Кодексі 3 Брюмера VI від 26 жовтня 1795 р. набув поширення в Західній Європі та був сприйнятий правовою системою Російської імперії, але з певною модифікацією — кримінальне діяння поділялось на злочини та «поліцейські проступки». За Петра Великого з'являється терміни «преступление» и «проступок» [4, 92–98]. Вказана термінологія проіснувала із певними змінами до 1917 р.

У радянській кримінально-правовій доктрині до окремих елементів категорії проступку повернулись тільки після 1958 р. Так, у кримінальних кодексах

сах союзних республік СРСР із 1960 р. застосовувалась різна термінологія щодо підстав звільнення від відповідальності. В ст. 51 КК РРФСР використовується термін «малозначний злочин», а в КК Такжицької та Туркменської РСР «злочин, що не становить великої суспільної небезпеки» розглядалися як різні підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. До них належали такі склади злочинів, як у ч. 2 ст. 112 — заподіяння легкого тілесного ушкодження або побоїв, що не спричинило розладу здоров'я, ч. 1 ст. 144 — крадіжка малоцінних предметів побуту та інші діяння, при скоєнні яких справа передавалась на розгляд товариського суду [5, 40]. Дещо по-іншому визначає співвідношення терміна «малозначний злочин» та «злочини, що не становлять великої суспільної небезпеки» Н. Ф. Кузнецова, яка вказує, що малозначні злочини — це злочини, що знаходяться на самому останньому щабелі суспільної небезпеки, а «злочини, що не становлять великого ступеня суспільної небезпеки» на більш високому щабелі небезпеки [6, 88]. Не вдаючись до детального дослідження визнання умов злочину малозначним, відмінності чи тотожності цього поняття із інститутом звільнення від кримінальної відповідальності та покарання на початку 1970-х рр. та сучасним розумінням вказаних інститутів, можна зробити ряд висновків. По-перше, діяння, які визнавалися злочинними, при певних умовах тягли за собою звільнення від кримінальної відповідальності, сьогодні трансформовані в адміністративні правопорушення (проступки) (ст. 51 «Дрібна крадіжка» КУпАП) або декриміналізовані (ч. 1 ст. 158 КК РРФСР самогоноваріння); по-друге, малозначні злочини в сучасній кримінально-правовій доктрині (згідно із ч. 2 ст. 11 КК України) не визнаються злочинами.

Законом від 13 серпня 1981 р. Верховною Радою СРСР в ч. 1 ст. 43 Основ кримінального законодавства слова «особа, що скоїла злочин» замінено словами «особа, що скоїла діяння, яке містить ознаки злочину»; слова «винувата» словом «ним»; слова «особа, що скоїла злочин, який не становить великої суспільної небезпеки» словами «особа, що скоїла діяння, яке містить ознаки злочину, який не становить великої суспільної небезпеки» [7, 91–92]. Цими змінами законодавець підтвердив відмінність правової природи злочинів невеликої тяжкості та визначив їх як «діяння, що містять ознаки злочину».

Після вказаних змін до Основ кримінального законодавства розпочалась жвава дискусія щодо доцільності виділення іншого виду діяння поряд із злочином. У цілому погляди науковців можна звести до того, що вчені розглядали «діяння, що містять ознаки злочину», за рамками категорії злочину та як процес декриміналізації із притягнення до адміністративної або дисциплінарної відповідальності (І. С. Ной, М. С. Строгович, В. Н. Шпилев); як термінологічну зміну в терміні «злочин» (В. Філімонов, Г. Анашкин, С. О. Тюргин); вказували на труднощі розуміння цього діяння, його суперечність (О. Лунєв, А. М. Ларин, Л. М. Корнеева); відокремлювали вказаний вид діяння в окрему групу проступків (В. І. Курляндський, Н. Ф. Кузнецова, Ю. Іванов, А. Сахаров, А. Гляев, Т. Дубінін) та пропонували позначити терміном «кримінальний проступок» або «антисуспільний проступок» [8, 47–48]. Термін «антисуспільний проступок», на нашу думку, у сучасній кримінально-правовій доктрині є неактуаль-

ним, оскільки антисупільність не визнається обов'язковою ознакою правопорушення.

В Основах кримінального законодавства СРСР 1991 р., що не вступили в силу, за ст. 9 «Класифікації злочинів» злочини поділялись на злочини невеликої тяжкості, злочини менш тяжкі, тяжкі злочини, особливо тяжкі злочини. При обговоренні проекту Основ кримінального законодавства СРСР, а також в теоретичній моделі КК РРФСР злочини невеликої тяжкості пропонувалось іменувати кримінальними проступками. У вказаному проекті Основ по тексту за словами «злочин, що не являють великого ступеня суспільної небезпеки» стояло в дужках «кримінальний проступок» [9, 124].

Вказаний термін пропонувався у проекті КК України 1997 р., підготовленому групою на чолі із В. М. Смітєнко за завданням Верховної Ради України [10, 4–5].

У 1999 р. І. Коліушко, І. Голосніченко, Ю. Дяк неодноразово пропонували для чіткого розмежування злочину та адміністративного правопорушення (проступку) виділити кримінальний проступок або «підсудний проступок», який за суспільною шкідливістю знаходився б між злочином та адміністративним проступком. При цьому, на думку цих вчених, необхідно впровадити такий термін, як «підсудний проступок», а не кримінальний для поступового пристосування правової свідомості населення та органів правозастосування до подібних трансформацій адміністративного та кримінального законодавства [11, 32–38].

В одній із перших редакцій схваленої Національною комісією із зміцнення демократії та утвердження верховенства права від 24 квітня 2007 р. із назвою «Концепція державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні» інший вид кримінального діяння пропонувалось іменувати «кримінальний проступок». При цьому діяння, що об'єднувало злочин та кримінальний проступок, в Концепції позначалось то як кримінально каране діяння, то як кримінальне правопорушення [12]. При обговоренні редакції проекту Концепції від 30 листопада 2007 р. інший вид кримінального діяння спочатку пропонувалось іменувати «кримінальна провина» [13], а потім «кримінальний (підсудний) проступок», а діяння, що об'єднувало кримінальний (підсудний) проступок із злочином, іменувалось «кримінально каране діяння» [14].

Термін «підсудний проступок» вказує на процесуальний порядок розгляду даного виду кримінального діяння, юрисдикцію певного органу щодо його розгляду. Вказаний термін, на нашу думку, сприйнятий проектом Концепції під поглядами І. Коліушко, І. Голосніченко та інших науковців [11, 32–38] і не вказує на належність підсудного проступку до кримінального діяння, що суперечить підставам диференціації правопорушень. Цивільно-правове правопорушення, наприклад, розглядається в судовому порядку, як і деякі екологічні, фінансові, трудові правопорушення, але ж вказані правопорушення не іменують підсудними.

Крім того, згідно з положеннями Концепції до іншого виду кримінального діяння необхідно відносити злочини невеликої тяжкості та деякі види адміні-

стративних правопорушень (проступків), які розглядаються в судовому порядку, у зв'язку з цим використання терміна «підсудний проступок» виправдане лише щодо адміністративних правопорушень (проступків), що розглядаються в адміністративному порядку, але не стосовно злочинів невеликої тяжкості. Використання вказаного терміна також викликає дискусію, до якої галузі права відносити ці діяння, та навіть щодо створення нової галузі права. На нашу думку, запропонований термін «підсудний проступок» не відповідає правовій природі іншого виду кримінального діяння, що пропонується виділити поряд із злочином та лише призведе до збільшення часових рамок проведення реформи кримінального та адміністративного законодавства.

Погоджуємось з тим, що впровадження кримінального проступку має труднощі у зв'язку із негативним етимологічним сприйняттям працівниками органів досудового слідства та дізнання проступку як кримінального виду діяння поряд із злочином [11, 36]. Вказані труднощі, на нашу думку, необхідно вирішувати іншим шляхом, а не змінювати більшість термінології галузі кримінального права. Використання такого терміна як «підсудний проступок», на нашу думку, є недоцільним.

Щодо використання такого терміна, як «кримінальна провина», то у нас є також ряд зауважень. Вказаний термін використовувався у кримінальних кодексах кінця XVIII ст., що діяли на сучасній території України, але винуватість є однією із ознак поряд із іншими ознаками як злочину згідно зі ст. 11 КК України [15, 131], так і інших правопорушень. Виділення вказаної ознаки, аж до термінологічного значення, шляхом використання терміна «кримінальна провина», на нашу думку, є також недоцільним.

На нашу думку, використання терміна «кримінальний проступок» є найбільш виправданим, слово «проступок» вказує на зв'язок із іншими видами правопорушень, а частина «кримінальний» на зв'язок із злочином.

Діяння, що об'єднувало б кримінальний проступок і злочин, у різних проектах Концепції пропонувалось позначити такими термінами, як «кримінальне правопорушення», «кримінально каране діяння» або «кримінальне діяння».

Термін «кримінально каране діяння» акцентує увагу на такій меті кримінального покарання, як кара, що не узгоджується із принципами гуманізації кримінального законодавства України, зазначеного в Концепції. Використання терміна «кримінальне діяння» призводить до тавтології, оскільки злочином згідно з ч. 1 ст. 11 КК України [15, 131] визнається діяння, що володіє певними ознаками. Оскільки мова йде про діяння, яке повинно об'єднувати кримінальний проступок, як діяння, якому притаманні ознаки інших правопорушень, та злочин, то, на нашу думку, для позначення вказаного виду діяння необхідно використовувати такий термін, як «кримінальне правопорушення».

Може видатись проблемним також питання відповідності диференціації кримінального діяння на кримінальний проступок та злочин терміна «злочин», який згадується в ст. ст. 6, 30, 31, 34, 39, 60, 62, 76, 92 (п. 22), 111 Конституції України [16, 141] як такий, що позначає один вид відповідальності. Але згідно із змістом п. 1.1 резолютивної та останнього абзацу п. 2 мотивувальної

частини Рішення Конституційного Суду України у справі № 1-22/2001 № 7-рп/2001 (справа про відповідальність юридичних осіб) від 30 травня 2001 р. [17, 234], зміст п. 22 ст. 92 Конституції України вказує, що підстави та загальні засади кримінальної відповідальності повинні бути визначені законами, а не підзаконними актами. Тобто впровадження вказаної термінології відповідає термінології, використаній в Конституції України.

Дослідження термінів, якими в законодавстві позначався інший вид діяння поряд із злочином в дореволюційному законодавстві або впровадження яких пропонувалось науковцями, показує, що такі терміни, як «поліцейські проступки», «провина» є необґрунтованими. Найбільш обґрунтованим терміном для позначення іншого виду кримінального діяння, на нашу думку, є «кримінальний проступок», впровадження такого терміна, як «підсудний проступок», призведе лише до ряду проблем у теоретичному осмисленні та практичному застосуванні вказаного виду діяння. Для позначення терміна, що буде об'єднувати кримінальний проступок та злочин, на нашу думку, необхідно використовувати такий термін, як «кримінальне правопорушення».

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 лютого 2008 року. Про хід реформування системи кримінальної юстиції та правоохоронних органів : указ Президента України від 8 квітня 2008 р. №311/2008 // Офіційний вісник України. — 2008. — № 27. — Ст. 486.
2. Історія держави та права України : підручник. У 2 т. Т. 2 / за ред. В. Я. Тація [та ін.]. — К. : Ін Юре, 2003. — 531 с.
3. Історія держави і права України : підручник / А. С. Чайковський (кер. авт. кол.), В. І. Батриченко, Л. О. Зайцев [та ін.] ; за ред. А. С. Чайковського. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 459 с.
4. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции. Часть общая. В 2 т. Т. 1. — М. : Наука, 1994. — 398 с.
5. Чугаев А. П. Малозначительное преступление и товарищеский суд. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1966. — 189 с.
6. Кузнецова Н. В. Освобождение от уголовной ответственности с передачей дела в товарищеский суд. — М. : Юрид. лит., 1964. — 138 с.
7. Ной И. С. Новое в трактовании основных уголовно-правовых понятий // Советское государство и право. — 1982. — №7. — С. 91–92.
8. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 2. Преступление. — М. : Наука, 1970. — 468 с.
9. Курс уголовного права. Общая часть. Т. 1. Учение о преступлении. — М. : Изд-во МГУ им. М. В. Ломоносова, 2002. — 474 с.
10. Кримінальний кодекс України : проект підготовлений за завданням Комісії ВР України // Іменем Закону. — 1997. — 16 трав. — С. 4–25.
11. Коліушко І. Встановити чітку межу між кримінальним та адміністративним правопорушенням / І. Коліушко, І. Голосніченко, Ю. Дяк // Віче. — 1999. — № 4. — С. 32–38.
12. Проект Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні : схвалено 24 квітня 2007 р. Національною комісією із зміцнення демократії та утвердження верховенства права // Портал Української Гельсінкської спілки прав людини — 2007. — 26 квіт. [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту : <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1177576223>.
13. Подолян Р. Проект Концепції реформування кримінальної юстиції [Подолян Р. 11.12.2007] [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту : <http://www.sokol-law.org/content/view/1211/80>.
14. [Оніщук М.] РНБО створила комісію із доопрацювання концепції реформування кримінальної юстиції [Виступ міністра юстиції М. Оніщук 18.02.2008] [Електронний ресурс]. — Режим доступу до сайту : <http://ua.proua.com/news/2008/02/18/091551.html>.

15. Кримінальний кодекс України: прийнятий Верховною Радою України 5 квіт. 2001 р. № 2341-III із відповідними змінами та доповненнями // Відомості Верховної Ради. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
16. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.
17. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням відкритого акціонерного товариства «Всеукраїнський Акціонерний Банк» щодо офіційного тлумачення положень пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України, частин першої, третьої статті 2, частини першої статті 38 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про відповідальність юридичних осіб) // Вісник Конституційного Суду України. — 2001. — № 5. — Ст. 234.

Анотація

Огляд доктринальних та історичних передумов введення категорії «кримінальний проступок» у чинне законодавство надав змогу зробити висновок, що обґрунтованим терміном для позначення іншого виду кримінального діяння є саме «кримінальний проступок», впровадження такого терміна, як «підсудний проступок», призведе лише до ряду проблем в теоретичному осмисленні та практичному застосуванні вказаного виду діяння.

Ключові слова: кримінальний проступок, правова доктрина.

Summary

Legal doctrine in deed analysis show the perspectives of criminal misdemeanor category implementing in our legislation and social life. Historical and social background of such activity is given in this article.

Keywords: misdemeanor, legal doctrine.

УДК 343.232:343.611(477+438)

Н. Є. Маковецька

ОБ'ЄКТ УМИСНОГО ВБИВСТВА ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Стаття 62 Конституції України передбачає, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. В розвиток цього положення, ч. 1 ст. 2 КК України встановлює, що підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбаченого Кримінальним кодексом України.

Подібне положення закріплено й в Конституції Республіки Польща. Відповідно до ч. 1 ст. 42 Конституції РП, кримінальній відповідальності підлягає лише та особа, яка вчинила суспільно небезпечне і протиправне діяння, передбачене кримінальним законом на момент його вчинення. Аналогічне положення закріплено й в § 1 ст. 1 КК РП.

Об'єкт злочину — одна з самих важливих і в цей же час найбільш складних та дискусійних проблем. Ще з часів римського права вважалося, що об'єкт —